İSLÂM'DA ZORLUK VE AŞIRILIK YOKTUR

Değerli Müminler!

Bugünkü sohbetimizde zorluğun ve aşırılığın dinimizde yeri olmadığını anlatmaya çalışacağız.

Allah Teâlâ Kur'an-ı Kerim'de şöyle buyuruyor:

وَمَا جَعَلَ عَلَيْكُمْ فِى الدِّينِ مِنْ حَرَجٍۜ

"Allah dinde sizin için hiçbir zorluk kılmamıştır."[267]

Peygamberimizin ifadesiyle din kolaydır, onda zorluk ve zorlanmak yoktur. Çünkü Allah Teâlâ:

لَا يُكَلِّفُ اللّٰهُ نَفْسًا اِلَّا وُسْعَهَاۜ

"Allah, hiç kimseye gücünün üstünde bir şey yüklemez."[268] buyurmuş, insanı yapamayacağı, gücünün yetmiyeceği bir şeyle yükümlü tutmadığını bildirmiştir. Allah, Ramazan ayı orucunu müminlere farz kılmıştır. Ama

267 Hac, 22/78.
268 Bakara, 2/286.

bu ayda hasta olan veya yolculuk yapan kimselere daha sonra yedikleri günlerin sayısı kadar tutmak üzere, orucu yemeleri ve tutamayacak kadar yaşlı olan kimselerin de her gün için bir fidye vermelerinin yeterli olacağı bildirilmiş ve sonra da şöyle buyurulmuştur:

يُرِيدُ اللّٰهُ بِكُمُ الْيُسْرَ وَلَا يُرِيدُ بِكُمُ الْعُسْرَۘ

"Allah size kolaylık ister, zorluk istemez."[269]

Kişinin güç yetiremiyeceği şeyle yükümlü tutulmadığını gösteren şu örnek ne kadar dikkat çekicidir. Ebû Hureyre (ra.) anlatıyor: Biz bir defa Peygamberimizin yanında otururken birisi geldi ve:

–Ey Allah'ın elçisi, ben öldüm, dedi. Peygamberimiz:

–Sana ne oldu ki? diye sordu. Adam:

–Ey Allah'ın elçisi, oruçlu iken eşime yaklaştım, dedi. Peygamberimiz:

–Hürriyetine kavuşturacak bir köle bulabilir misin? diye sordu. Adam:

–Bulamam, dedi. Peygamberimiz:

–Öyle ise iki ay peş peşe oruç tutmaya gücün yeter mi? buyurdu. Adam:

–Hayır, gücüm yetmez (hem ben bu felâkete oruç yüzünden uğramadım mı?) dedi. Peygamberimiz:

–60 yoksulu da doyuramaz mısın? diye sordu. Adam:

–Hayır, doyuramam, dedi ve Peygamberimizin yanında durdu. Biz de ne olacağını beklerken, Peygamberimize içi hurma dolu bir zenbil getirildi. Peygamberimiz:

–Hani adam neredehdir? buyurdu. Adam:

–Buradayım, diye ayağa kalktı. Peygamberimiz;

–Bu hurmayı al, yoksullara sadaka olarak dağıt, buyurdu.

–Benden fakir bir yoksula mı vereceğim, ey Allah'ın elçisi. Allah''a yemin ederim ki, Medine'nin kara taşlı iki tarafında benim ailemden daha

269 Bakara, 2/185.

fakir bir aile yoktur, dedi. Bunun üzerine Peygamberimiz, mübarek dişleri görülünceye kadar güldü. Sonra da adama:

–Haydi, bu hurmayı al ailene yedir, buyurdu.[270]

Buhârî ve Müslim'in rivâyet ettikleri bu olay dinde zorluk olmadığını gayet açık bir şekilde göstermektedir. Ramazan'da oruç tutmaya niyet eden bu kişi eşi ile cinsî ilişkide bulunmak sûretiyle dinen suç sayılan bir iş yapmıştır. Ceza olarak bir köleyi âzâd edip hürriyetine kavuşturması kendisine söylenmiş, ekonomik durumunun buna müsait olmadığı için yapamıyacağını; öyle ise iki ay zincirleme oruç tutması söylenmiş, buna da güç yetiremiyeceğini; bari altmış yoksulu doyur, denince de fakir olduğu için bunu da yapamıyacağını ifade etmiştir. Alemlere rahmet olan o yüce Peygamber adamın beyanıyla yetinmiş, söylediklerinin doğruluğunu araştırma ihtiyacı duymamıştır. En ilginç tarafı da, tam o esnada Peygamberimize ikram edilen bir sepet hurmayı, Peygamberimiz: "Hiç olmazsa bu hurmayı al, bozduğun oruca keffaret olmak üzere Medine'deki yoksullara dağıt" deyince, adamın "Medine'de benden daha fakiri yok, izin ver de bu hurmayı eve götüreyim, çoluk çocuğumla yiyeyim" demesi Peygamberimizi güldürmüş ve "Hadi öyle yap" deyip hurmayı kendisine vererek konuyu kapatmıştır.

Bu olayda ayrıca din alimlerine bir uyarı da var. Din hakkında soru soranlara ve dini öğrenmek isteyenlere güler yüzlü olmaları ve dine ısındırmaları öğretiliyor. Peygamberimizin gülerek: "Bu hurmayı götür ailene yedir" buyurması en yüksek bir fazilet örneğidir.

Peygamberimizin şu uyarısı hiçbir vakit unutulmamalıdır. Ebû Hureyre (ra.) anlatıyor:

Bir Bedevî mescide girdi ve su dökündü. İnsanlar onu linç etmek için kalkıp başına üşüştüler. Bunun üzerine Peygamberimiz:

"Onu bırakınız. Oraya bir kova ile veya tam bir kova dolusu su dökerek orayı temizleyiniz. Çünkü siz kolaylaştırıcı olarak gönderildiniz, güçleştirici olarak gönderilmediniz, buyurdu. Sonra da Bedevî'yi yanına çağırdı ve kendisine:

"Bu mescidler ne su dökünmek ne de başka pislik –büyük abdest– için yapılmamıştır. Bunlar, Allah'ı anmak, namaz kılmak ve Kur'an okumak için yapılmıştır" diye güzel güzel nasihat etti.[271]

---

270 Buhârî, "Savm", 31; Müslim, "Sıyam", 14.
271 Buhârî, "Vudû", 58; Müslim, "Tahâre", 30.

Evet dinde, dini hükümlerin yerine getirilmesinde zorluk yoktur. Namazda ayakta durmak (kıyam) farzdır, gereklidir. Ancak ayakta duramıyacak durumda olan kimse oturarak namazını kılar. Ayakta duracağım diye kendisini zorlamasına gerek yoktur. Oturarak da kılamıyacak olan kimse yatarak, başı ile rukû ve secdeleri yaparak kılar. Rahatsız olduğunu ve namazı nasıl kılacağını soran kimseye, Peygamberimiz:

صَلِّ قَائِمًا، فَإِنْ لَمْ تَسْتَطِعْ فَقَاعِدًا، فَإِنْ لَمْ تَسْتَطِعْ فَعَلَى جَنْبٍ

"Ayakta kıl, gücün yetmezse oturarak kıl, ona da gücün yetmezse yan yatarak kıl" buyurdu.[272]

Ebû Hureyre (ra.) anlatıyor: Peygamberimiz (Hac'da), iki oğlunun arasında onlara dayanarak (zorlukla) yürüyebilen bir yaşlıya rastladı ve sordu:

–Buna ne oldu? oğulları, cevap verdiler:

–Ey Allah'ın Resûlü, yaya Kâbe'ye gitmeyi adamıştı. Bunun üzerine Peygamberimiz:

–Bin ey ihtiyar. Zira Allah bu şekilde kendine eziyet ederek yapacağın ibadetten müstağnidir buyurdu.[273]

Rivâyete göre İbn Abbas (ra.) şöyle demiştir:

"Peygamber efendimiz arkadaşları ile konuşurken ayakta duran bir adam gördü ve kim olduğunu sordu. Ebû İsrâil'dir, güneşte durmayı, oturmamayı, gölgelenmemeyi, konuşmamayı ve oruç tutmayı adamıştır, dediler. Peygamberimiz: "Söyleyiniz ona, konuşsun, gölgelensin, otursun, ama orucunu tamamlasın, buyurdu.[274]

Değerli müminler, dinimizde zorluk olmadığı gibi aşırılık da yoktur. Aşırılığı koyu dindarlık sananlar yanılmışlardır. Peygamberimiz:

هَلَكَ الْمُتَنَطِّعُونَ

272 Buhârî, "Taksîr-ı Salât", 19.
273 Buhârî, "Muhsar", 27; Müslim, "Nüzür", 4.
274 Buhârî, "Eyman", 31.

“Din işlerinde aşırı gidenler yok olmuştur.”[275] buyurmuş, ve bu sözü üç defa tekrarlamıştır. Bir başka hadis-i şerif de şöyledir:

إِيَّاكُمْ وَالْغُلُوَّ فِى الدِّينِ فَإِنَّمَا هَلَكَ مَنْ كَانَ قَبْلَكُمْ بِالْغُلُوِّ فِى الدِّينِ

“Dinde aşırı gitmekten sakının, sizden öncekiler dindeki aşırılıkları yüzünden helâk olmuşlardır.”[276]

Peygamberimiz, ashabında gördüğü hiçbir aşırılığı onaylamamış ve daima uyarmıştır.

(Enes (ra.) anlatıyor: Peygamberimiz bir defa mescide girdi, iki direk arasına gerilmiş bir ip gördü.

–Bu ip nedir? diye sordu.

–Zeyneb’indir, yorulduğu zaman ona tutunur, dediler. Peygamberimiz:

–O ipi çözünüz. Sizin her hangi biriniz istekli olduğu sürece namaz kılsın. Yorulunca da yatsın ve uyusun (öyle zorlanarak ibadet yapılmaz), buyurdu.[277]

Enes İbn Mâlik (ra.) anlatıyor: Bir defa Ashab’tan üç kişi (Ali b. Ebî Talip, Abdullah b. Amr b. As ve Osman İbn Maz’ûn) Peygamberimizin gizli ibadetini sormak ve öğrenmek üzere Peygamberimizin hanımlarının evlerine gelirler (ve Peygamberimizin saygı değer eşlerinden sorarlar.) Bunlara Peygamberimizin evde yaptıkları ibadetleri anlatılınca güya bunu azımsarlar ve kendi kendilerine “Biz nerde, Peygamber nerde? Hiç şüphe yok ki Allah Peygamberinin geçmiş olan ve gelecekte işlenmesi muhtemel bulunan bütün günahlarını mağfiret buyurmuştur” derler. Sonra da şu karara varırlar: İçlerinden birisi: Ben geceleri devamlı ibadet edeceğim. Diğeri: Ben de devamlı oruç tutacağım. Üçüncüsü de: Ben de kadınlardan ayrı yaşayacağım, evlenmeyeceğim, der. Onlar böyle söylerken Peygamberimiz bunların yanına gelir ve:

“Siz şöyle şöyle söyleyen kimselersiniz değil mi? Fakat şunu iyi biliniz ki: Ben sizin Allah’tan en çok korkanınız ve günahlardan en çok korunanınızım. Bununla beraber bazan oruç tutarım bazan tutmam. Gecenin bir

---

275 Müslim, “İlim”, 4.
276 Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, I, 125.
277 Buhârî, “Teheccüd”, 18; Müslim, “Salât”, 31.

kısmında kalkar namaz kılarım, bir kısmında yatar uyurum. Kadınlarla da evlenirim. İşte benim sünnetim budur. Her kim benim bu yolumdan gitmez de ondan yüz çevirirse benden değildir, buyurdu.[278]

Peygamberimiz kendi sünnetinin orta yol olduğunu, bu orta yolu izlemeyenlerin onun sünnetinden ayrılmış olacaklarını bildiriyor.

Peygamberimizin sünnetine son derece bağlı olan Ashab-ı kiram da aşırılığı hoş görmemişlerdir. Bunun da pek çok örnekleri vardır. Bir tanesini nakletmemiz yeterli olacaktır.

Ebû Cuhfe (ra.) anlatıyor:

Peygamberimiz Ashab'tan Selman ile Ebû'd-Derdâ'yı kardeş yapmıştı. Bir defa Selman Ebû'd-Derdâ'yı ziyarete gitti. Ebu'd-Derdâ'nın eşini eski elbise içerisinde gördü. Ebû'd-Derdâ varlıklı birisi idi. Selman kardeşinin eşine:

–Bu hal nedir, niye böyle eski elbiseler giyiyorsun? diye sordu. Ebû'd-Derdâ'nın eşi:

–Kardeşin Ebû'd-Derdâ'nın dünya ile bir işi yok, diye cevap verdi. Daha sonra Ebû'd-Derdâ geldi. Kardeşi Selman için yemek hazırladı ve:

–Ben oruçluyum, siz buyurun, dedi. Selman: (Vallah bu orucu bozacaksın) ve sen yemezsen ben de yemiyeceğim, dedi. Olayı nakleden Ebû Cuhfe diyor ki, Ebû'd-Derdâ da orucunu bozup misafiriyle yedi. Akşam olunca yattılar. Ebû'd-Derdâ daha yeni yatmışlardı ki ibadete hazırlandı. Selman ona:

–Uyu, dedi. Ebû'd-Derdâ uyudu. Bir müddet sonra kalkacak oldu. Selman yine:

–Uyu, dedi. Gecenin sonu olunca Selman Ebû'd-Derdâ'ya:

–Şimdi kalk, dedi ve her iksi de kalkıp birlikte namaz kıldılar. Sonra Selman kardeşi Ebû'd-Derdâ'ya şöyle dedi:

–Senin üzerinde Rabbinin hakkı vardır. Nefsinin hakkı vardır. Ailenin hakkı vardır. Her hak sahibine hakkını ver.

–Ebû'd-Derdâ bu olayı gidip Peygamberimize anlattı. Peygamberimiz:

–Selman doğru söylemiştir, buyurdu.[279]

---

278 Buhârî, "Nikâh", 1; Müslim, "Nikâh", 1.
279 Buhârî, "Savm", 51.

Bu konuda bir hadis-i şerif daha nakletmek istiyorum.

Abdullah b. Amr b. As(ra.) şöyle demiştir: Ben bütün sene oruç tutuyor, her gece Kur'an okuyordum. Beni Peygamberimize anlattılar, bana haber gönderdi, yanına gittim. Bana:

اَلَمْ اُخْبَرْ اَنَّكَ تَصُومُ الدَّهْرَ وَتَقْرَاُ الْقُرْاٰنَ كُلَّ لَيْلَةٍ. قُلْتُ بَلَى يَا نَبِيَّ اللّٰهِ وَلَمْ اُرِدْ بِذٰلِكَ اِلاَّ الْخَيْرَ. قَالَ فَاِنَّ بِحَسْبِكَ اَنْ تَصُومَ مِنْ كُلِّ شَهْرٍ ثَلاَثَةَ اَيَّامٍ. قُلْتُ يَا نَبِيَّ اللّٰهِ اِنِّى اُطِيقُ اَفْضَلَ مِنْ ذٰلِكَ. قَالَ فَاِنَّ لِزَوْجِكَ عَلَيْكَ حَقًّا وَلِزَوْرِكَ عَلَيْكَ حَقًّا وَلِجَسَدِكَ عَلَيْكَ حَقًّا –قَالَ– فَصُمْ صَوْمَ دَاوُدَ نَبِيِّ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَاِنَّهُ كَانَ اَعْبَدَ النَّاسِ. قَالَ قُلْتُ يَا نَبِيَّ اللّٰهِ وَمَا صَوْمُ دَاوُدَ قَالَ كَانَ يَصُومُ يَوْمًا وَيُفْطِرُ يَوْمًا. قَالَ وَاقْرَاِ الْقُرْاٰنَ فِى كُلِّ شَهْرٍ. قَالَ قُلْتُ يَا نَبِيَّ اللّٰهِ اِنِّى اُطِيقُ اَفْضَلَ مِنْ ذٰلِكَ قَالَ فَاقْرَاْهُ فِى كُلِّ عِشْرِينَ. قَالَ قُلْتُ يَا نَبِيَّ اللّٰهِ اِنِّى اُطِيقُ اَفْضَلَ مِنْ ذٰلِكَ قَالَ فَاقْرَاْهُ فِى كُلِّ عَشْرٍ. قَالَ قُلْتُ يَا نَبِيَّ اللّٰهِ اِنِّى اُطِيقُ اَفْضَلَ مِنْ ذٰلِكَ. قَالَ فَاقْرَاْهُ فِى كُلِّ سَبْعٍ وَلاَ تَزِدْ عَلَى ذٰلِكَ. فَاِنَّ لِزَوْجِكَ عَلَيْكَ حَقًّا وَلِزَوْرِكَ عَلَيْكَ حَقًّا وَلِجَسَدِكَ عَلَيْكَ حَقًّا

–Ben senin bütün sene oruç tutar olduğunu ve her gece Kur'an okuduğunu haber almadım mı sanıyorsun? buyurdu. Ben:

–Evet ey Allah'ın Peygamberi, haber aldığın gibi öyle yapıyorum. Ancak bununla sadece hayır murad ediyorum, dedim. Peygamberimiz:

–Fakat eşinin, senin üzerinde hakkı vardır, misafirlerinin senin üzerinde hakkı vardır, vücudunun da senin üzerinde hakkı vardır. Sen Allah'ın Peygamberi Hz. Davûd'un orucunu tut. Çünkü o, insanların en çok ibadet edeniydi, buyurdu. Ben:

–Ey Allah'ın Peygamberi, Davut aleyhi's-selâm'ın orucu nasıldı? diye sordum. Peygamberimiz:

–Dâvut aleyhi's-selâm bir gün oruç tutar, bir gün yerdi. Bir de her ay Kur'an'ı hatmet, buyurdu. Ben:

–Ey Allah'ın Peygamberi, ben bundan daha fazlasına gücüm yeter, dedim. Peygamberimiz:

–O halde her yirmi günde bir Kur'an'ı hatmeyle, buyurdu. Ben:

–Ey Allah'ın Peygamberi, ben bundan daha fazlasına gücüm yeter, dedim. Peygamberimiz:

–Madem öyle, onu her hafta hatmeyle. Ama bundan öteye de geçme. Çünkü eşinin, senin üzerinde hakkı vardır, misafirlerinin de senin üzerinde hakkı vardır. Vücudunun da senin üzerinde hakkı vardır, buyurdu.[280]

Bu hadis-i şerifler bize iki gerçeği öğretiyor.

Birincisi, ibadetlerde aslolan kolaylık ve itidaldir, aşırılık makbul değildir. Çünkü ibadetteki aşırılık, diğer görevlerin yerine getirilmesine manidir. Hadis-i şerifler, sıkıcı bir zühd hayatı yaşamaktan bizi men ediyor. Peygamberimiz, insanı yormayacak, usandırmayacak ve neşesini azaltmayacak şekilde ibadet edilmesini tavsiye ediyor ve kendisini örnek veriyor. Doğru olan budur, benim yaptığımdır. Bana uymazsanız benden uzaklaşmış olursunuz, diyor.

Dindeki aşırılığın makbul olmadığı konusunda Peygamberimizin çok uyarıları var. Hatta bazı kimselerin çok ibadet etmeleriyle Peygamberimize takdim edilmelerinde Peygamberimizin hoşlanmadığı görülüyor. Peygamberimiz, yanında bir kadın otururken Hz. Aişe'nin yanına girdi ve sordu:

مَنْ هٰذِهِ. قُلْتُ فُلاَنَةُ لاَ تَنَامُ بِاللَّيْلِ. فَذُكِرَ مِنْ صَلاَتِهَا فَقَالَ مَهْ عَلَيْكُمْ مَا تُطِيقُونَ مِنَ الأَعْمَالِ، فَإِنَّ اللّٰهَ لاَ يَمَلُّ حَتَّى تَمَلُّوا

–Bu kadın kimdir? Hz. Aişe:

–Filan kadındır, dedi ve kıldığı nafile namazlarını uzun uzun anlatmaya başladı. Peygamberimiz:

–Uzatma, gücünüzün yettiğini yapın. Allah'a yemin ederim ki siz usan-

280 Müslim, "Sıyam", 35; Buhârî'nin de benzer kısa bir rivâyeti vardır.

madıkça Allah usanmaz. (Yani sizin gücünüzü kat kat aşacak şekilde dahi yapacağınız ibadetleri Allah kabul eder; fakat hiçbir zaman işinizi gücünüzü bırakıp bütün vaktinizi ibadete ayırmanızı istemez.) O'nun en sevdiği ibadet az da olsa devamlı olan ibadettir, buyurdu.[281]

İkincisi, müslümanın görevleri sadece namaz kılmak, oruç tutmak ve Kur'an okumaktan ibaret değildir. Bundan başka, kendisine, ailesine, çocuklarına, komşularına, toplumuna ve milletine karşı görevleri de vardır. Bu görevlerini ihmal ederek sadece nafile ibadetle meşgul olması, makbul değildir. Nafile ibadetler, diğer görevlerin yapılmasına engel olmamalıdır. İşte Peygamberimizin bir başka tavsiyesi:

إِنَّ الدِّينَ يُسْرٌ، وَلَنْ يُشَادَّ الدِّينَ أَحَدٌ إِلاَّ غَلَبَهُ، فَسَدِّدُوا وَقَارِبُوا وَأَبْشِرُوا، وَاسْتَعِينُوا بِالْغَدْوَةِ وَالرَّوْحَةِ وَشَيْءٍ مِنَ الدُّلْجَةِ

"Bu din çok kolaydır. Bir kimse ibadetlerim eksik olmasın diye din hususunda kendisini zorlarsa din ona galebe çalar, üstün gelir. Şu halde orta yolu izleyin. Size müjde olsun. Az da olsa devamlı ibadetle sevap kazanırsınız. Sabah, akşam ve gecenin serin bir vaktinden de yararlanınız."[282]

Değerli Müminler!

İbadetlerdeki aşırılık makbul olmadığı gibi malı harcamadaki aşırılık da makbul değildir. Parayı biriktirip yeri gelince harcamamak veya elinde ve avucundakini saçıp savurmak, israf etmek de bir başka aşırılıktır, makbul değildir. Bunların ikisi de yanlıştır ve İslâm'ın ahlâk anlayışına uygun değildir. Bunda da orta yol izlenmelidir. Bakınız Allah Teâlâ bu konuda ne güzel buyuruyor:

وَلَا تَجْعَلْ يَدَكَ مَغْلُولَةً اِلٰى عُنُقِكَ وَلَا تَبْسُطْهَا كُلَّ الْبَسْطِ فَتَقْعُدَ مَلُومًا مَحْسُورًا.

"Elini boynuna bağlayıp asma (yani cimri olma), onu büsbütün de aç-

281 Buhârî, "Teheccüd", 18; Müslim, "Salâtü'l-Müsafirine ve Kasriha", 31.
282 Buhârî, "İman", 29.

ma (yani israf etme) sonra kınanır pişmanlık içinde kalırsın."[283] Bir başka âyet-i kerime de şöyle:

وَالَّذِينَ اِذَآ اَنْفَقُوا لَمْ يُسْرِفُوا وَلَمْ يَقْتُرُوا وَكَانَ بَيْنَ ذٰلِكَ قَوَامًا.

"Bunlar ki mallarını harcadıkları zaman ne israf ederler ne de cimrilik yaparlar, bu ikisi arasında orta bir yol tutarlar."[284]

Evet değerli müminler, dinimizde zorluk olmadığı gibi gerek ibadetlerde ve gerekse ahlâkî davranışlarda aşırılık da yoktur. Çünkü dinimiz itidal dinidir. Bütün davranışlarımızda ölçülü ve mutedil olmayı emreder. Örnek de Peygamberimizdir.

Allah, hepimizi, bütün davranışlarında Peygamberimizi örnek alanlardan eylesin. Âmin.

---

283 İsrâ, 17/29.
284 Furkân, 25/67.